

DOI: 10.19195/1733-5779.19.7

Problem utworów osieroconych w świetle nowelizacji prawa autorskiego*

JEL classification: K 190

Słowa kluczowe: utwór osierocony, dozwolony użytek, staranne poszukiwania, prawo do zwielokrotniania, prawo do publicznego udostępniania

Keywords: orphan work, premitted use, diligent search, right of reproduction, right of making available to the public provided

Abstrakt: W toczącej się debacie na temat przyszłości prawa autorskiego jednym z ważniejszych problemów stał się problem utworów osieroconych. Cała debata skupiła się wokół pomysłu digitalizacji dzieł na dużą skalę w ramach tworzenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej. Nowelizacja ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 11 września 2015 r. jest implementacją Dyrektywy z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych. Określa ona ramy prawne digitalizacji i rozpowszechnienia utworów, których autorstwo nie zostało ustalone albo zostało ustalone, ale nie jest możliwe odnalezienie autora (uprawnionego z tytułu prawa autorskiego). Dozwolony użytek utworów osieroconych obejmuje prawo do zwielokrotniania i publicznego udostępniania tych utworów. Warunkiem niezbędnym do korzystania z utworów osieroconych jest przeprowadzenie starannego poszukiwania podmiotów uprawnionych.

The problem of orphan works in the light of amendment of the Copyright Law

Abstract: Orphan works problem is one of the most important elements of a debate on future of the copyright law. The whole debate focused on problems of large-scale digitization and creation

* Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1639).

of the European Digital Library. Amendment of the Copyright Law and Related Laws of 11th September 2015 is implementation of the Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. It creates the legal framework to facilitate the digitization and dissemination of works for which no rightholder is identified or for which the rightholder, even if identified, is not located. Permitted uses of orphan works include right of reproduction and right of making available to the public provided. Indispensable condition for using orphan works is conducting a diligent search for rightholders.

Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, że postęp technologiczny w każdej dziedzinie wymaga na ustawodawcy czujność w zakresie uregulowań prawnych. Nie inaczej jest w przypadku prawa autorskiego. W tym zakresie nie można nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „chodzi o to, żeby ze zdobyczy postępu cywilizacyjnego korzystali zarówno twórcy, jak i użytkownicy, a ani jedni ani drudzy nie powinni być nadmiernie faworyzowani, jak również pokrzywdzeni z uwagi na zmiany technologiczne, które wpływają na zmianę postaci korzystania z utworów”¹. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych², która weszła w życie 20 listopada 2015 r.³, stanowi wdrożenie do polskiego porządku prawnego przepisów unijnych⁴. Zmiany w tych przepisach są reakcją na potrzebę stworzenia jednolitych ram prawnych w państwach unijnych. Ma to na celu ułatwienie digitalizacji i rozpowszechniania utworów oraz innych przedmiotów podlegających ochronie prawa autorskiego lub prawami pokrewnymi, co do których podmioty uprawnione nie są znane lub, nawet jeśli są znane, których odnalezienie jest niemożliwe⁵. Założenie to jest jednym z kluczowych celów Europejskiej agendy cyfrowej⁶ realizującej Zalecenie Komisji

¹ S. Stanisławska-Kloc, [w:] *Prawo Autorskie i Prawa Pokrewne. Komentarz Lex*, red. M. Bukowski *et al.*, Warszawa 2015, s. 328.

² Dz.U. z 2015 r., poz. 1639, dalej jako nowelizacja.

³ Z wyjątkiem niektórych przepisów, dotyczących głównie uchylenia przepisów regulujących funkcjonowanie Funduszu Promocji Twórczości, które weszły w życie 1 stycznia 2016 r.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych (Dz.U. UE L 299 z 27 października 2012 r., s. 5), zwana dalej Dyrektywą 2012/28/UE, Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. WE L 167 z 22 czerwca 2001, s. 10, Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 17, t. 1, s. 230), oraz Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (wersja ujednolicona, Dz.U. UE L 376 z 27 grudnia 2006 r., s. 28).

⁵ Pkt 3 preambuły do Dyrektywy 2012/28/UE.

⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 19 maja 2010 r. zatytułowany „Europejska agenda cyfrowa” (COM(2010)245, wersja ostateczna — nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym).

z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych⁷. Rozwój technologiczny, a w szczególności Internet i jego masowość spowodowały, że takie podmioty, jak biblioteki, muzea czy archiwa mogą w sposób pełniejszy realizować swoje funkcje. Celnym działaniem zmierzającym do zachowania utworów i rozszerzenia dostępności do nich jest ich digitalizacja (ucyfrowienie). Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa prawo unijne i realizacja strategii na rzecz digitalizacji, udostępniania w Internecie oraz ochrony zasobów cyfrowych w zakresie wspólnej pamięci europejskiej⁸. Inicjatywa „i2010” na rzecz bibliotek cyfrowych miała na celu ułatwienie i ulepszenie wykorzystania w Internecie europejskich zasobów informacji oraz dostępu do nich, a przede wszystkim ich utrwalenie⁹. Już na etapie projektu „i2010” Komisja dostrzegła pojawiający się przy okazji tworzenia europejskiej biblioteki cyfrowej problem tzw. utworów osieroconych¹⁰. Sprowadzał się on do braku przejrzystości i wyjaśnienia ich statusu prawnego, a w konsekwencji utrudniał stworzenie bibliotek cyfrowych. W wyniku konsultacji społecznych okazało się, że problemem jest trudność w ustaleniu, kto jest posiadaczem praw autorskich do niektórych utworów, które nadal są objęte tymi prawami¹¹. Już wtedy Komisja zwróciła uwagę, że udostępnienie online tych utworów może wiązać się z tym, że wydatki związane z ustaleniem ich statusu będą dużo wyższe niż koszty

Określając obszary działań agendy cyfrowej, Komisja postawiła za cel tworzenie dynamicznego jednolitego rynku cyfrowego, m.in. przez otwarcie dostępu do treści. W tym zakresie jednym z głównych działań było stworzenie ram prawnych mających ułatwić cyfryzację i rozpowszechnianie dzieł kultury w Europie poprzez zaproponowanie do 2010 r. dyrektywy w sprawie utworów osieroconych, aby ułatwić cyfryzację i rozpowszechnianie dzieł kultury w Europie.

⁷ Zalecenie Komisji 2006/585/WE (Dz.U. UE L 236/28 z 31 sierpnia 2006 r.).

⁸ Strategia ogłoszona w związku z inicjatywą państw europejskich w Komunikacie Komisji z dnia 30 września 2005 r. do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: Biblioteki cyfrowe, COM (2005) 465 wersja ostateczna, dalej: „Komunikat Komisji z dn. 30 września 2005 r. i2010” lub „projekt i2010: Biblioteki cyfrowe”, „projekt i2010”.

⁹ Komunikat Komisji z dnia 30 września 2005 r. i2010, s. 3–5.

¹⁰ Należy zwrócić uwagę, że w wielu publikacjach pojawia się pojęcie „dzieła osieroconego” (por. A. Vetulani, *Dzieła osierocone — w poszukiwaniu europejskiego rozwiązania*, „ZNUJ PPWI” 2009, z. 103, s. 26 n., A. Michalak, *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dzieła osierocone) do prawa autorskiego*, EPS, październik 2013, s. 20 n., M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *Dzieła osierocone — nowe wyzwania dla polskiego prawa autorskiego*, „ZNUJ PPWI” 2013, z. 122, s. 5 i n.). Był to wynik braku regulacji ustawowej definiującej utwór osierocony jako przedmiot prawa autorskiego. W kontekście nowelizacji należałoby się posługiwać pojęciem „utworu” nie „dzieła”, gdyż przedmiotem tej ochrony jest „utwór” w rozumieniu art. 1 ustawy, a pojęcie „dzieła” pojawia się wyłącznie w kontekście „dzieła sztuki”.

¹¹ Komunikat Komisji z dnia 30 września 2005 r. i2010, s. 7.

procesu digitalizacji¹². W trakcie przygotowywania Zielonej Księgi¹³ problematyka ta została ujęta szerzej. Obejmowała nie tylko przypadki trudności w ustaleniu właściciela praw autorskich (w sytuacji braku danych dotyczących autora utworu lub odpowiedniego podmiotu, czy też podmiotów praw autorskich lub też gdy dane te okazały się nieaktualne), ale również sytuacje, kiedy właściciel był znany, ale niemożliwe stało się znalezienie jego miejsca pobytu celem uzyskania zgody na korzystanie z tych utworów¹⁴. W granicach Unii Europejskiej problem ten został częściowo rozwiązany na gruncie Dyrektywy 2012/28/UE, implementowanej nowelizacją z dnia 11 września 2015 r. Na marginesie, zgodnie z art. 9 ust. 1 dyrektywy 2012/28/UE przepisy jej winny zostać wdrożone do porządku prawnego państw członkowskich do dnia 29 października 2014 r. Harmonizacja przyjęta w dyrektywie 2012/28/UE ma charakter minimalnej¹⁵.

Niniejsza publikacja ma na celu podjąć próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przepisy, które weszły w życie, przyczynią się do eksploatacji utworów osieroconych, służąc interesowi publicznemu, co leżało u podstaw tego projektu¹⁶. Dalej, czy kompleksowo rozwiązują tę problematykę, czy stanowią dopiero pierwszy etap prac.

Utwór osierocony według znolizowanych przepisów Problem utworu osieroconego

Skala problemu digitalizacji utworów osieroconych jest poważna nie tylko w Polsce czy w Europie, ale również na świecie. W lipcu 2015 r. United States Copyright Office opublikował drugi¹⁷ raport z rejestru prawa autorskiego dotyczący utworów osieroconych i masowej digitalizacji¹⁸. Wynika z niego, że w zbiorach bibliotecznych (zarówno opublikowanych, jak i wydrukowanych książek oraz innych podobnych dzieł) szacunkowo między 17 a 25% wszystkich utworów opublikowanych i aż do 70% specjalistycznych kolekcji to utwory osierocone. Według British Library szacunkowo 40% zbiorów dzieł chronionych

¹² *Ibidem*, s. 7.

¹³ Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich z dnia 16 lipca 2008 r., *Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy*, COM(2008)466 wersja ostateczna, dalej jako Zielona Księga.

¹⁴ Zielona Księga, s. 10.

¹⁵ A. Michalak, *op. cit.*, s. 28.

¹⁶ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, s. 55, dalej jako uzasadnienie projektu.

¹⁷ Pierwszy: *Report on Orphan Works. A Report of the Register of Copyright*, United States Copyright Office, opublikowany w styczniu 2006 r.

¹⁸ *Orphan Works and Mass Digitization. Report of the register of copyrights*, United States Copyright Office (dalej cyt. US Copyright Office Report). Dostępny na stronie internetowej: <http://copyright.gov/orphan/reports/orphan-works2015.pdf> (dostęp: 10.10.2016).

prawami autorskimi to utwory osierocone¹⁹ (ok. 1870–2010 utworów)²⁰. Zgodnie z informacją Biblioteki Narodowej ponad 21% filmów przechowywanych w archiwach i 31% książek mających więcej niż 90 lat uważanych jest za utwory osierocone²¹. Daje to liczbę ok. 300 tys. jednostek bibliotecznych znajdujących się w zbiorach²². W archiwum Filmoteki Narodowej znajduje się ok. 300 filmów będących utworami osieroconymi o charakterze fabularnym, dokumentalnym, jak również krótkometrażowym²³, w tym 160 przedwojennych filmów fabularnych²⁴. To spowodowało, że Filmoteka wydała oświadczenie, gdzie zostało wskazane, że do czasu uregulowania stanu prawnego tych dzieł nie będzie udzielała licencji uprawniającej do eksploatacji utworów audiowizualnych objętych ochroną prawnautorską, gdyż nie ma do tego podstaw prawnych. Swoje stanowisko uargumentowała obawami narażenia na odpowiedzialność za naruszenie autorskich praw majątkowych i pokrewnych twórców lub innych osób uprawnionych do tych utworów²⁵. W Zakładzie Głównym TVP S.A. zgromadzono 2352 audycje (felietony, teledyski, sprawozdania, wywiady i inne) uznane za utwory osierocone²⁶.

Należy również mieć na uwadze, że znaczna ilość utworów mających charakter osieroconych powstała w okresie II wojny światowej i dla kultury polskiej ma niezwykle doniosłe znaczenie. Ze względu na burzliwe wydarzenia historyczne (II wojna światowa i później, aż do 1989 r.) w zbiorach polskich instytucji kultury znajduje się mnóstwo utworów, które nie mogą ujrzeć światła dziennego właśnie ze względu na fakt, że nie przeszły do domeny publicznej²⁷, a ustalenie (odnalezienie) uprawnionego z tytułu praw autorskich jest niemożliwe lub wysoce utrudnione²⁸.

¹⁹ Cyt. za S. Stanisławska-Kloc, *Utwory „osierocone”*, [w:] *Prawo własności intelektualnej. Wczoraj, dziś i jutro*, red. J. Barta, A. Matlak, „PIPWU UJ” 2007, z. 100, s. 453; J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji prawa autorskiego w zakresie starannego poszukiwania podmiotu praw autorskich*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 10, s. 24.

²⁰ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 24.

²¹ Informacja Biblioteki Narodowej z dnia 16 września 2010 r., dostępna na stronie internetowej: <http://www.bn.org.pl/aktualnosci/184-dziela-osierocone---stanowisko-dyrektorow-bibliotek-narodowych.html> (dostęp: 11.10.2016).

²² Uzasadnienie projektu, s. 54–55.

²³ *Ibidem*, s. 55.

²⁴ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 24.

²⁵ Stanowisko z dnia 18 kwietnia 2008 r., dostępne na stronie internetowej: <http://www.fn.org.pl/page/index.php?str=53&id=148> (dostęp: 11.10.2016).

²⁶ *Ibidem*, s. 24.

²⁷ Zgodnie z art. 36 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, co do zasady, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat 70 m.in. od śmierci twórcy, a w odniesieniu do utworu, którego twórcy nie jest znany — od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość. W tym okresie korzystanie z utworu i rozporządzanie nim bezwzględnie wymaga zgody uprawnionego z tytułu majątkowego prawa autorskiego.

²⁸ Uzasadnienie projektu, s. 54.

Wobec powyższego konieczne stało się ustawowe uregulowanie statusu prawnych tych utworów i ustanowienie kolejnego wyjątku od ogólnej zasady praw wyłącznych przysługujących twórcom i innym podmiotom uprawnionym. Wyjątek opiera się na konstrukcji dozwolonego użytku, pozwalającego na niektóre akty eksploatacji tej kategorii utworów²⁹.

Pojęcie utworu osieroconego

Pojęcie „utworu osieroconego” (również „dzieła osieroconego”) pomimo braku regulacji ustawowej funkcjonuje w języku prawniczym od dłuższego czasu³⁰. Termin ten zasadniczo od początku używany jest w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, gdy nie można ustalić (lub ustalenie jest bardzo utrudnione) tożsamości autora (lub jego następców prawnych czy innych podmiotów uprawnionych na gruncie prawa autorskiego). Po drugie, kiedy tożsamość autora (lub jego następców prawnych czy innych podmiotów uprawnionych na gruncie prawa autorskiego) jest znana, ale nie ma możliwości porozumienia się z nim celem zawarcia umowy legalizującej korzystanie z utworu w określonym zakresie³¹. Znowelizowane przepisy w dalszym ciągu nie tworzą definicji, a wskazują warunki, jakie musi spełnić dzieło dla nabycia statusu utworu osieroconego. Odbywa się to na wniosek podmiotu uprawnionego³² złożony przed rozpoczęciem korzystania z utworu osieroconego, a po przeprowadzeniu starannego poszukiwania autorskouprawnionego, co jest warunkiem *sine qua non* nabycia uprawnień³³.

Ustawodawca w art. 35⁵ ust. 1 p.a.p.p.³⁴ określa zamknięty katalog dzieł, które ze względu na kryterium przedmiotowe mogą być utworami osieroconymi. Przepis ten ma charakter *lex specialis* wobec treści art. 1 ust. 2 p.a.p.p. Analiza porównawcza tych dwóch przepisów daje pełny wyraz woli ustawodawcy co do tego, z jakich utworów, wymienionych w art. 1 ust. 2 p.a.p.p., uprawnione podmioty będą mogły korzystać na podstawie dozwolonego użytku³⁵. Pierwszą kategorią, zgodnie

²⁹ *Ibidem*, s. 55.

³⁰ Zob. m.in. S. Stanisławska-Kloc, *op. cit.*, s. 453–473; A. Vetulani, *Dzieła osierocone — w poszukiwaniu europejskiego rozwiązania*, „PPWI UJ” 2009, z. 103, s. 26–41, J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, s. 82–90. Tam autorzy zamiennie używają pojęcia „dzieło sieroce”.

³¹ S. Stanisławska-Kloc, *Dyrektywa 2012/28/UE o utworach osieroconych — czy jesteśmy na właściwej drodze do rozwiązania problemu*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, z. 1, s. 119.

³² Podmioty uprawnione wylicza art. 35⁵ ust. 1 w zw. z ust. 2 p.a.p.p. Katalogu wskazanego w tym przepisie nie można rozszerzać na inne podmioty, więcej na ten temat w pkt. 2.3, dalej: podmioty uprawnione, instytucje uprawnione.

³³ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 25–26.

³⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2006 r. Nr 90 poz. 631 ze zm.), dalej: ustawa o prawie autorskim lub p.a.p.p.

³⁵ Chodzi tu przede wszystkim o spełnienie kryteriów objęcia danego dzieła ochroną prawnoautorską, zgodnie z art. 1 ust. 1 p.a.p.p.

z art. 35⁵ ust. 1 pkt 1 p.a.p.p., są utwory opublikowane w książkach, dziennikach, czasopismach lub innych formach publikacji drukiem. Oznacza to, że o status utworu osieroconego będzie można ubiegać się tylko co do tych utworów literackich, publicystycznych, naukowych, plastycznych czy fotograficznych, które zostały opublikowane w formie druku (w tym w szczególności w książkach, dziennikach, czasopismach). O ile w przypadku utworów wyrażonych słowem³⁶ regulacja ta wydaje się być kompletna, o tyle spod regulacji zostały wyłączone samodzielne utwory plastyczne i fotograficzne. Utwory te będą dzieliły los książki (bądź też innej formy publikacji drukiem), w której zostały opublikowane i o ile zostały opublikowane (jako ilustracje czy zdjęcia)³⁷. Samodzielnie natomiast będą mogły zostać upublicznione, gdy wejdą do domeny publicznej, co jest istotnym wyłączeniem przedmiotowym. Uzasadnieniem dla takiego stanowiska ustawodawcy było przekonanie, że samodzielne egzemplarze tych utworów bardzo często nie zawierają informacji o autorze bądź podmiocie uprawnionym, a równocześnie ich staranne poszukiwania — w razie braku jakichkolwiek informacji dołączonych do egzemplarza utworu — są praktycznie niemożliwe do przeprowadzenia³⁸.

Kolejną kategorię stanowią utwory audiowizualne, a także utwory zamówione lub włączone do tych utworów lub utrwalone na wideogramach. Te drugie natomiast wyłącznie w zakresie korzystania z utworu audiowizualnego lub wideogramu jako całości.

Trzecią kategorią są utwory utrwalone na fonogramach. Zatem utwory o charakterze muzycznym³⁹.

Jednocześnie status utworów osieroconych będą mogły otrzymać wyłącznie te znajdujące się w zbiorach podmiotów, którym ustawodawca zezwala korzystać na określonych polach eksploatacji, bowiem jest to przesłanka wspólna dla wszystkich kategorii tych utworów.

Istotnym wyłączeniem jest brak stosowania znowelizowanych przepisów do utworów udostępnionych anonimowych lub rozpowszechnionych pod pseudonimem (art. 35⁹ p.a.p.p.) Błędne byłoby bowiem założenie zmierzające do wyłączenia ochrony prawnoautorskiej wobec twórcy, którego wolą jest udostępnienie utworu anonimowo lub pod pseudonimem. W innym przypadku mogłoby dojść do naruszenia niezbywalnych autorskich praw osobistych przysługujących twórcy⁴⁰. Faktu świadomego nieujawniania tożsamości twórcy nie należy łączyć

³⁶ Także symbolami matematycznymi, znakami graficznymi.

³⁷ Uzasadnienie projektu, s. 60–61.

³⁸ *Ibidem*, s. 61, na tę okoliczność uwagę zwróciły również J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 32.

³⁹ Posługując się definicją fonogramu z art. 94 ust. 1 p.a.p.p., utworem osieroconym można określić utwór, którego wykonanie zostało utrwalone w formie warstwy dźwiękowej. Choć w praktyce będzie się to pokrywało z zapisem nutowym, w teorii pojęcia te nie będą tożsame.

⁴⁰ Zgodnie z art. 16 pkt 2 p.a.p.p. autorskie prawa osobiste chronią prawo twórcy do oznaczenia utworu pod pseudonimem albo do udostępnienia go anonimowo.

z niemożnością ustalenia uprawnionego, o czym traktuje art. 35⁵ ust. 1 p.a.p.p. Trzeba wspomnieć, że art. 8 ust. 3 p.a.p.p. umożliwia twórcy realizację uprawnień prawnoautorskich bez konieczności ujawniania tożsamości⁴¹. Z ustawowego „zastępstwa”, czy działania w imieniu własnym i na rachunek twórcy dzieła, do którego należy stosować odpowiednio przepisy o zleceniu⁴² wynika, że w przypadku tworzenia pod pseudonimem o zgodę na korzystanie z takiego utworu będzie trzeba się ubiegać od podmiotu uprawnionego, tj. w ostateczności od właściwej organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. Wydaje się zatem, że w zakresie tego zagadnienia problematyczne mogłoby być nie tyle ustalenie, kto jest podmiotem uprawnionym, a okres funkcjonowania domniemania z art. 8 ust. 3 p.a.p.p., w szczególności ustalenia daty rozpoczęcia zastępstwa, o którym mowa powyżej⁴³.

W ramach tego zagadnienia rysuje się również problem autorstwa porzuconego dzieła oraz uprawnionego do dzieła w przypadku likwidacji przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy). Zarówno Dyrektywa 2012/28/UE, jak i znowelizowane przepisy nie regulują tego problemu. Co już zostało wielokrotnie podkreślone, krąg osób uprawnionych, o których mowa w art. 35⁵ p.a.p.p., może obejmować nie tylko twórcę, ale również inne podmioty, w szczególności przedsiębiorców, którzy nabyli autorskie prawa majątkowe *ex lege*⁴⁴ lub w drodze czynności prawnej⁴⁵. W tym przypadku na pierwszy plan wysuwa się problem nie tyle ustalenia tożsamości uprawnionego, co braku możliwości zawarcia z nim stosownej umowy.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że los prawny egzemplarza utworu nie dzieli losu prawnego utworu. Przejście prawa do egzemplarza (jako rzeczy ruchomej) nie pociąga za sobą skutków na gruncie prawa autorskiego⁴⁶.

W sytuacji likwidacji przedsiębiorcy, jego upadłości lub przekształceń podmiotowych, szczególnie często występujących w dobie transformacji gospodarczej, nawiązanie kontaktu z uprawnionym podmiotem jest niemożliwe⁴⁷. Nieistnienie podmiotu uprawnionego nie powoduje jednak, że utwory, których okres ochrony jeszcze nie upłynął, stają się niczyje i wchodzą do domeny publicznej. Ten sam

⁴¹ D. Flisak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz Lex*, Warszawa 2015, s. 168, zob. w szczególności art. 8 ust. 3 p.a.p.p. w zw. z art. 15 p.a.p.p., M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 11.

⁴² M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 11.

⁴³ Zob. szerzej na ten temat: *Ibidem*, s. 10–12.

⁴⁴ Zob. art. 13 ustawy z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r. Nr 34, poz. 234) zgodnie z którym przedsiębiorstwo, które wytworzyło film, nabywa prawo autorskie do tego filmu. M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 8; M. Poźniak-Niedzielska, *Dobra niematerialne przedsiębiorstwa państwowego*, Warszawa-Łódź 1990, s. 12 n.

⁴⁵ Zob. art. 41 p.a.p.p., M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 8.

⁴⁶ Zob. art. 52 ust. 1 i 2 p.a.p.p.; w pewnych sytuacjach jednak ustawa o prawie autorskim zezwala właścicielowi egzemplarza na korzystanie z utworu w ograniczonym zakresie (zob. np. art. 32 ust. 1 p.a.p.p., art. 61 p.a.p.p.).

⁴⁷ M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 8.

problem pojawia się w przypadku porzucenia egzemplarza (nośnika utworu). Zgodnie z brzmieniem art. 180 k.c. w zw. z art. 181 k.c. właściciel ma prawo wyzbyć się prawa własności do rzeczy ruchomej w taki sposób, że ją porzuci. Wówczas rzecz staje się niczyja. Jednakże przepisy ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie przewidują możliwości zrzeczenia się majątkowego prawa autorskiego jako realizacji uprawnienia do rozporządzania prawem przewidzianego w art. 17 p.a.p.p.⁴⁸ Rozporządzanie utworem na wszystkich polach eksploatacji w myśl w/w przepisu daje możliwość dokonywania wszelkich czynności prawnych, w oparciu o które inny podmiot uzyskuje uprawnienie do korzystania z utworu⁴⁹.

Pomimo tego, że wydawałoby się, iż w powyższych przypadkach mamy do czynienia z dziełem sierocym, pozostają one poza regulacją znowelizowanych przepisów. W konsekwencji nie nastąpi udostępnienie powyższych utworów znajdujących się w zbiorach podmiotów uprzywilejowanych i konieczne stanie się oczekiwanie, aż przejdą do domeny publicznej, co może być dodatkowo utrudnione brakiem wiedzy co do początkowego terminu liczenia okresu, o którym mowa w art. 36 p.a.p.p.

Zakres podmiotowy i przedmiotowy korzystania z utworu osieroconego

Jeden z głównych problemów towarzyszących ogólnoświatowej debacie o dziełach osieroconych dotyczył kwestii beneficjentów tych uregulowań. Istotne stało się znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy z systemu tego mają korzystać wszystkie podmioty, w tym komercyjne, czy też możliwość wykorzystania utworów osieroconych powinna być zastrzeżona wyłącznie dla instytucji publicznych⁵⁰. Dyrektywa 2012/28/UE przyjęła drugie rozwiązanie. Znowelizowane przepisy zakładają, że jedynie enumeratywnie wymienione tam podmioty publiczne mogą korzystać z utworów osieroconych znajdujących się w ich zbiorach, realizując statutowe zadania służące interesowi publicznemu, zachowując, odnawiając i udostępniając te utwory w celach kulturalnych i edukacyjnych. Obowiązek weryfikacji, czy dany podmiot jest uprawniony do korzystania z utworów osieroconych, spoczywa na ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Pozytywna ocena jest warunkiem rejestracji tego podmiotu jako użytkownika systemu teleinformatycznego obsługującego bazę utworów

⁴⁸ Tak *ibidem*, s. 8; M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, *Niektóre aktualne problemy prawa autorskiego w XXI wieku*, [w:] *Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, red. M. Modrzejewska, Warszawa 2010, s. 831; E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 181; inaczej F. Zoll, *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencji berneńskiej*, Warszawa 1926, s. 50 — który uważa, że autor/uprawniony może się zrzec autorskich praw majątkowych, realizując swoje upoważnienie do rozporządzania prawem.

⁴⁹ Z. Okoń, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz...*, s. 270.

⁵⁰ A. Michalak, *op. cit.*, s. 21.

osieroconych⁵¹. Warto podkreślić, że zgodnie z art. 35⁷ ust. 1 p.a.p.p. rejestracja podmiotu w bazie jest czynnością faktyczną (materialno-techniczną) i nie wymaga przeprowadzenia postępowania administracyjnego⁵². Jednakże zgodnie z ust. 2 wskazanego artykułu minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze decyzji⁵³ stwierdza, że wnioskodawca nie jest jednym z podmiotów uprawnionych⁵⁴ do korzystania z utworu osieroconego.

W każdym przypadku, kiedy autor lub jeden z autorów nie został ustalony lub odnaleziony, procedura wygląda tak samo. Pozostaje pytanie, czy i w jakim zakresie podmiot uprawniony może korzystać z utworu współautorskiego, jeżeli pozostali współautorzy są znani i możliwi do ustalenia. Odpowiedź zawiera art. 35⁵ ust. 5 p.a.p.p. W tym przypadku możliwość korzystania będzie się odbywała, po części w poszanowaniu art. 9 ust. 3 p.a.p.p. (za zgodą pozostałych znanych i odnalezionych podmiotów uprawnionych), a po części — w jakiej jest on osierocony — będzie się odbywało na podstawie dozwolonego użytku zgodnie z treścią znowelizowanych przepisów.

Korzystanie przez uprawnione podmioty może mieć charakter odpłatny, ale wyłącznie przy założeniu, że przychody z takiego korzystania zostaną przeznaczone na pokrycie bezpośrednich kosztów digitalizacji i publicznego udostępniania utworów osieroconych. Powyższe założenie w całości wyłącza podmioty komercyjne jako beneficjentów nowego rozwiązania⁵⁵.

Jak zostało wspomniane wcześniej, na gruncie znowelizowanych przepisów problem utworu osieroconego oparty jest na konstrukcji dozwolonego

⁵¹ Baza prowadzona jest przez Urząd Harmonizacji Rynku Wewnętrznego w ramach europejskiego obserwatorium do spraw naruszeń własności intelektualnej. Jest jednolita dla państw członkowskich i prowadzona w językach urzędowych państw członkowskich. Baza jest ogólnodostępna na stronie internetowej: <https://euipo.europa.eu/orphanworks/>.

⁵² Uzasadnienie projektu, s. 51.

⁵³ Zatem, po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego w trybie przepisów Kodeksu Postępowania Administracyjnego, co zgodnie z art. 127 § 3 k.p.a. daje stronie niezadowolonej z decyzji możliwość zwrócenia się do organu, który wydał decyzję, z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy, a w dalszej kolejności, po wyczerpaniu trybu odwoławczego na gruncie przepisów k.p.a., złożenia do sądu administracyjnego skargi — (zgodnie z art. 52 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.).

⁵⁴ Wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 p.a.p.p.

⁵⁵ Model amerykański zakłada, że systemem dzieła sieroconego należy objąć wszystkie utwory i że mogą z niego korzystać wszystkie podmioty, również komercyjne. Przykładem dużego przedsięwzięcia obejmującego dzieła osierocone jest projekt Google Books (sprawa Authors Guild v. Google Inc.), którego realizacja wymagała ustosunkowania się do tej problematyki i znalazła swój początek w specjalnej ugodzie, na mocy której firma Google Inc. przyznała sobie jednostronnie możliwość włączenia książek do projektu Google Books bez zgody uprawnionych. Opierało się to na domniemaniu, że podmioty uprawnione udzielają zgody na wykorzystanie dzieł niebędących już w druku do momentu odstąpienia od ugody (opcja *opt-out*), więcej zob. A. Michalak, *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dzieła osierocone) do prawa polskiego*, EPS październik 2013, s. 20, <https://www.authorsguild.org/where-we-stand/authors-guild-v-google/>.

użytku, a więc upoważnienia ustawowego do korzystania z utworu podlegającego ochronie prawnoautorskiej bez zgody uprawnionego⁵⁶. Upoważnienie to zostało wprowadzone do ustawy autorskiej ze względu na interes publiczny i stanowi ustawowe zezwolenie (również określane jako licencja ustawowa⁵⁷). Dozwolony użytek nie stanowi ograniczenia wykonywania autorskiego prawa majątkowego, a ograniczenie treści tego prawa⁵⁸. Powyższe wynika przede wszystkim z brzmienia art. 6 ust. 1 dyrektywy 2012/28/UE, zgodnie z którym państwa członkowskie przewidują wyjątek lub ograniczenia w odniesieniu do prawa zwielokrotnienia i prawa publicznego udostępniania, aby zapewnić odpowiednim organizacjom możliwość korzystania z utworów osieroconych znajdujących się w ich zbiorach. Dodatkowo, jak w innych przypadkach dozwolonego użytku, korzystanie z utworu osieroconego w zakresie określonym przez ustawodawcę podlega tzw. trzy-stopniowemu testowi uregulowanemu w art. 35 p.a.p.p.⁵⁹

Ograniczenie na wymienionych w ustawie polach eksploatacji, tj. w odniesieniu do prawa zwielokrotnienia i prawa publicznego udostępniania dotyczy ograniczenia treści autorskiego prawa majątkowego (art. 17 p.a.p.p.) polegającego na uprawnieniu do korzystania z utworu. Ustawodawca zakłada, że uprawnione podmioty mogą zwielokrotniać utwory opublikowane, a w przypadku braku publikacji — nadane po raz pierwszy na terytorium Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Ponadto, jak czytamy w uzasadnieniu do projektu, ze względu na to, że w zbiorach w/w instytucji znajdują się wartościowe utwory osierocone, które nie zostały opublikowane (nadane), art. 35⁵ ust. 4 p.a.p.p. umożliwi ich digitalizację i udostępnianie publiczne (w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym). Konieczne jest jednakże, aby ich dotychczasowe udostępnianie w ramach zbiorów danej instytucji odbywało się za zgodą uprawnionych, którym przysługiwały autorskie prawa majątkowe do tych pól eksploatacji wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 p.a.p.p. Równocześnie ustawodawca wymaga założenia, że nie istnieją przesłanki, które pozwalałyby stwierdzić, że uprawniony podmiot sprzeciwiłby się digitalizacji i publicznemu udostępnieniu⁶⁰. Założenie to w praktyce zapewne przysporzy wielu problemów. Ustawodawca w żaden sposób nie wyjaśnia, kiedy można założyć, że uprawniony

⁵⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, wyd. 2, s. 133.

⁵⁷ Zob. *ibidem*, s. 135, gdzie autorzy celnie zwracają uwagę, że termin „licencja” powinien być używany przede wszystkim w odniesieniu do umowy licencyjnej, a także do jednostronnych czynności prawnych podmiotu prawa autorskiego upoważniających do określonego eksploataowania dzieła.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 135; inaczej zob. J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 27, gdzie autorki wskazują, że instytucja dzieł osieroconych stanowi wyjątek od monopolu autorskiego i dotyczy ograniczenia wykonywania autorskich praw majątkowych.

⁵⁹ Zob. szerzej J. Barta, R. Markiewicz, *Trzy-stopniowy test z art. 35 pr. aut. i pr. pokr.*, „ZNUJ PPWI” 2009, z. 106, s. 5–16.

⁶⁰ Uzasadnienie projektu, s. 62.

nie sprzeciwiłby się takiemu korzystaniu. Jeżeli bowiem wolno korzystać na gruncie wskazanego przepisu z utworów osieroconych, pomimo braku ich opublikowania, a pod warunkiem zezwolenia autorskouprawnionych na publiczne udostępnienie utworu przez podmiot, o którym mowa w art. 35⁵ ust. 2 p.a.p.p., można założyć, że autorskouprawniony nie sprzeciwia się takiemu korzystaniu. W mojej ocenie takie założenie jest logiczne, tym bardziej, że brak możliwości odnalezienia (ustalenia) autora rzeczywiście uniemożliwia weryfikację jego stanowiska.

W tym miejscu należy podkreślić, że korzystanie z utworu osieroconego, którego autor jest znany, ale pomimo starannych poszukiwań nie został odnaleziony, bezwzględnie wymaga podania jego imienia i nazwiska (nazwy)⁶¹.

Biorąc pod uwagę, że wprowadzone regulacje mają na celu publiczne rozpowszechnianie i digitalizację utworów osieroconych, ograniczenie korzystania do tych dwóch pól eksploatacji wydaje się wystarczające. Dyskusyjne jest natomiast ograniczenie katalogu podmiotów uprawnionych.

Poszukiwania autorskouprawnionego

Stwierdzenie, że podmiot autorskouprawniony nie został ustalony lub odnaleziony poprzedza poszukiwania, o których mowa w art. 35⁶ ust. 1 p.a.p.p. Są one warunkiem koniecznym nabycia przez dzieło statusu utworu osieroconego⁶². Poszukiwania mają zostać przeprowadzone w sposób staranny i w dobrej wierze⁶³. Dodatkowo mają objąć każdego z uprawnionych, którym przysługują autorskie prawa majątkowe do danego utworu w zakresie określonych pól eksploatacji. Analiza w/w przepisu pozwala stwierdzić, że ustawodawca wymaga spełnienia przesłanki formalnoprawnej, tj. przeszukania według wykazu źródeł⁶⁴ oraz przesłanki materialnoprawnej — dobrej wiary⁶⁵.

Słusznym wydaje się być rozwiązanie, zgodnie z którym wykaz źródeł jest wymieniony w przepisach wykonawczych po zasięgnięciu opinii podmiotów trudniących się szeroko pojętą ochroną praw twórców, a nie w ustawie. Po pierwsze dlatego, że ustawodawca tworzy swojego rodzaju logiczne powiązanie. Z jednej strony w przepisie art. 35⁶ ust. 6 p.a.p.p. zezwala na zlecenie przeprowadzenia starannych poszukiwań osobie trzeciej, w tym organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi. Z drugiej natomiast określa, że wykaz

⁶¹ Zob. art. 35⁵ ust. 7 p.a.p.p. w zw. z art. 34 zd. 1 i zd. 2 p.a.p.p.

⁶² J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 28.

⁶³ W niniejszym tekście również jako „staranne poszukiwania”.

⁶⁴ Przedstawiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 października 2015 r. w sprawie wykazu źródeł, których sprawdzenie jest wymagane w ramach starannych poszukiwań uprawnionych do utworów i przedmiotów praw pokrewnych, które mogą być uznane za osierocone, oraz sposobu dokumentowania informacji o wynikach starannych poszukiwań (Dz.U. z 2015 r., poz. 1823).

⁶⁵ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 34.

źródeł będzie stanowił efekt konsultacji m.in. właśnie z tymi organizacjami, które mogą stać się zleceniobiorcami w przedmiocie starannych poszukiwań (art. 35⁶⁶ ust. 9 p.a.p.p.). Po drugie — wykaz tych źródeł jest wskazywany przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, więc przez organ, który będzie dokonywał rejestracji podmiotu uprawnionego⁶⁶. W dalszej kolejności należy zważyć, że wskazanie wykazu źródeł w rozporządzeniu pozwoli na bieżąco i sprawnie uwzględniać zmieniający się stan wiedzy i zaawansowania technologicznego. Staranne poszukiwanie bowiem winno być procesem elastycznym, zmieniającym się wraz z postępem technicznym i informatycznym tak, żeby mogły być dostosowane do okoliczności konkretnej sprawy⁶⁷.

Zgodzić się należy ze spostrzeżeniem, że konkretne rozwiązania dotyczące wymogu starannego poszukiwania mogą stanowić czynnik zachęcający do korzystania z utworów osieroconych albo skutecznie obniżać liczbę utworów wykorzystywanych przez podmioty uprawnione. Zbyt rozbudowane wymagania co do zakresu starannego poszukiwania mogą generować nadmierne koszty, przekraczające niejednokrotnie wydatki związane z procesem digitalizacji⁶⁸. Analiza wykazu źródeł, których sprawdzenie jest wymagane w ramach starannych poszukiwań, daje podstawę przypuszczać, że zachowany został umiar co do poziomu wymagań, jak również czasu niezbędnego do przeprowadzenia tych poszukiwań. Zawiera on listę instytucji ogólnie dostępnych, a co istotne, co do których dostęp w większości przypadków nie wymaga ponoszenia dodatkowych kosztów. Sprawdzenie zgodnie z tym wykazem może dać podmiotom uprawnionym do korzystania z tych utworów na gruncie ustawy większą pewność, że przeszukały wyczerpująco źródła i nie narażają się na ewentualne roszczenia ze strony podmiotów autorsko-uprawnionych⁶⁹. Należy mieć na uwadze, że niski poziom wymagań co do starannych poszukiwań mógłby prowadzić do nieuzasadnionego i częstego odbierania podmiotom uprawnionym możliwości korzystania z tych dzieł w wyniku zbyt łatwego nadawania utworowi statusu osieroconego⁷⁰.

⁶⁶ Następnie ten podmiot zgodnie z dyspozycją art. 35⁷ ust. 3 zamieści w tej bazie informacje o utworze osieroconym, jego statusie i sposobach korzystania.

⁶⁷ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 34.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 28.

⁶⁹ Art. 35⁸ p.a.p.p. zakłada możliwość, że po przyznaniu utworowi statusu utworu osieroconego, w przypadku odnalezienia podmiotu uprawnionego, może on żądać stwierdzenia wygaśnięcia statusu w zakresie, w jakim wykaże przysługujące mu prawa do tego utworu. Uprawniony ten może również żądać zapłaty godziwej rekompensaty od podmiotu upoważnionego za korzystanie z jego utworu jako utworu osieroconego.

⁷⁰ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *op. cit.*, s. 28.

Wnioski

Nie ulega wątpliwości, że znowelizowane przepisy są dużym krokiem naprzód w zakresie realizacji projektu bibliotek cyfrowych. W szerokim zakresie rozwiązują problem powstały, gdy ustalenie (jak również odnalezienie) podmiotu uprawnionego do korzystania z utworu w zakresie wymienionych pól eksploatacji jest niemożliwe celem uzyskania niezbędnej zgody. Nie zmienia to jednak faktu, że przyjęta nowelizacja jest jedynie pierwszym krokiem w kierunku niezbędnych zmian, które w dobie postępu technicznego są nieuniknione.

Na dalszych etapach prac legislacyjnych należałoby pochylić się nad problemem autorów, którzy porzucili egzemplarz utworu, czy też tych, którzy nie istnieją wobec likwidacji podmiotu⁷¹. Mogłoby się bowiem okazać zasadne uproszczenie procedury wobec autorów, którzy porzucili swoje dzieła. Regulacja w obecnej formie wymaga od podmiotów uprawnionych, aby prowadziły staranne poszukiwania osoby, która wyzbyła się własności egzemplarza utworu, a w przypadku jej odnalezienia — uzyskania odpowiednich uprawnień. W mojej ocenie nowelizacja nie daje rozwiązań w przypadku, w którym nastąpiła likwidacja majątku autorskouprawnionego, ale w trakcie postępowania upadłościowego wraz z przeniesieniem prawa własności do egzemplarza utworu nie zostały przeniesione autorskie prawa majątkowe. Wówczas po zakończeniu postępowania likwidacyjnego i wykonaniu planu spłat podmiot przestaje istnieć, a jego majątek pozostały po likwidacji nie ulega podziałowi.

Istotną kwestią jest niemożność zakwalifikowania jako utworu osieroconego utworów wzornictwa przemysłowego⁷². Nie trudno wyobrazić sobie sytuację, w której muzeum tkackie, dysponując wzornikiem ludowym, nie może wyeksponować tego dzieła ze względu na objęcie ochroną prawnoautorską przy jednoczesnym braku możliwości ustalenia autora⁷³. W konsekwencji dzieła włókiennicze pozostają w archiwach, dokładnie tak samo jak pozostawały dzieła literackie czy filmowe w zbiorach bibliotek czy kinotek przed wejściem w życie nowelizacji.

⁷¹ Chodzi tu o likwidację podmiotu na skutek prowadzonego postępowania upadłościowego. W przypadku likwidacji majątku w trybie przepisów kodeksu spółek handlowych zob. art. 82 § 2 k.s.h., art. 286 k.s.h., 474 k.s.h.

⁷² W ocenie A. Michalaka, *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dzieła osierocone do prawa polskiego)*, EPS, październik 2013, s. 22 konstrukcja dzieła osieroconego jest wyjątkiem od monopolu w zakresie uprawnień prawnoautorskich, o których mowa w art. 17 p.a.p., i podlega wykładni zawężającej, co oznacza, że w przekonaniu autora nie jest możliwe rozszerzenie możliwości stosowania wyjątku dzieł osieroconych m.in. na wzornictwo przemysłowe.

⁷³ Fakt, że wzornik nie został zarejestrowany i nie korzysta z ochrony na gruncie przepisów ustawy Prawo własności przemysłowej (zob. art. 102–107 tej ustawy), nie oznacza, że nie jest utworem wzornictwa przemysłowego i nie korzysta z ochrony prawnoautorskiej; zob. szerzej W. Machała, *Wzornictwo przemysłowe — między własnością przemysłową a prawem autorskim*, „ZNUJ PIPWT” 2007, z. 100, s. 249.

Obserwacja postępu Internetu pozwala stać na stanowisku, że podstawową potrzebą może się okazać konieczność rozszerzenia korzystania z utworów osieroczonych na podmioty komercyjne. Coraz częściej bowiem okazuje się, że to właśnie te podmioty są najbardziej zainteresowane digitalizacją i to właśnie te podmioty mają odpowiednią ilość funduszy na zwielokrotnienie utworów i publiczne ich udostępnienie.

Bibliografia

Literatura

- Barta J., Markiewicz R., *Trzystopniowy test z art. 35 pr. aut. i pr. pokr.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2009, z. 106.
- Flisak D., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz Lex*, Warszawa 2015.
- Machała W., *Wzornictwo przemysłowe — między własnością przemysłową a prawem autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2007, z. 100.
- Prawo własności intelektualnej. Wczoraj, dziś i jutro*, red. J. Barta, A. Matlak, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2007, z. 100.
- Michalak A., *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dzieła osieroczone) do prawa autorskiego*, EPS, październik 2013.
- Poźniak-Niedzielska M., *Dobra niematerialne przedsiębiorstwa państwowego*, Warszawa-Łódź 1990.
- Poźniak-Niedzielska M., Niewęglowski A., *Dzieła osieroczone — nowe wyzwania dla polskiego prawa autorskiego*, ZNUJ PPWI 2013, z. 122.
- Prawo autorskie*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2010.
- Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz Lex*, red. M. Bukowski, D. Flisak, Warszawa 2015.
- Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, red. M. Modrzevska, Warszawa 2010.
- Sieńczyło-Chlabisz J., Banasiuk J., *Utwory osieroczone — propozycje nowelizacji prawa autorskiego w zakresie starannego poszukiwania podmiotu praw autorskich*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 10.
- Stanisławska-Kloc S., *Dyrektywa 2012/28/UE o utworach osieroczonych — czy jesteśmy na właściwej drodze do rozwiązania problemu*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, z. 1.
- Vetulani A., *Dzieła osieroczone — w poszukiwaniu europejskiego rozwiązania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2009, z. 103.
- Zoll F., *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa 1926.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (Dz.U. 2015, poz. 1639).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 2006, Nr 90 poz. 631 ze zm.).
- Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r., Nr 34, poz. 234).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. — Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 2016, poz. 23).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. — Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2016, poz. 1578).

- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25.10.2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych (Dz.U. UE L 299 z 27.10.2012).
- Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. WE L 167 z 22.06.2001).
- Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12.12.2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (wersja ujednolicona, (Dz.U. UE L 376 z 27.12.2006).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 października 2015 r. w sprawie wykazu źródeł, których sprawdzenie jest wymagane w ramach starannych poszukiwań uprawnionych do utworów i przedmiotów praw pokrewnych, które mogą być uznane za osierocone, oraz sposobu dokumentowania informacji o wynikach starannych poszukiwań (Dz.U. z 2015 r. poz. 1823).
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dn. 19 maja 2010 r. zatytułowany „Europejska agenda cyfrowa” (COM(2010)245, wersja ostateczna – nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym).
- Komunikat Komisji z dnia 30.09.2005 r. do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: Biblioteki cyfrowe, COM (2005) 465 wersja ostateczna.
- Zalecenie Komisji 2006/585/WE (Dz.U. UE L 236/28 z 31.08.2006).
- Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich z dnia 16.07.2008 r., Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy, COM(2008)466 wersja ostateczna.

Źródła internetowe

- <http://www.bn.org.pl/aktualnosci/184-dziela-osierocone---stanowisko-dyrektorow-bibliotek-narodowych.html>.
- <http://www.fn.org.pl/page/index.php?str=53&id=148>.
- <https://euipo.europa.eu/orphanworks/>.
- <https://www.authorsguild.org/where-we-stand/authors-guild-v-google/>.

Inne

- Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych.
- Report on Orphan Works. A Report of the Register of Copyright, United States Copyright Office, opublikowany w styczniu 2006 r.
- Orphan Works and Mass Digitization. Report of the register of copyrights, United States Copyright Office.

Orphan works problem in amendments of a copyright law

Summary

There is no doubt that the amended provisions are a major step forward in the implementation of the project of European Digital Library. Amendment creates legal framework facilitate reproduction and making available in public, without necessary permission, works which is impossible to identify and reach rightholder. It does not change the fact that an adopted amendment is only first step towards the necessary changes which are inevitable in an era of technological progress. What does not deserve approval is fact that legislator does not include self-reliant musical works, works combining words and music, works of fine arts and photographic works. At later stages of the legislative work can occur a problem of rightholders who abandoned a copy of work, or who do not exist due to the liquidation of the entity. Observation of the progress of the Internet allows to be of the opinion that the primary need may be need to expand the use of orphan works for commercial entities. Increasingly, it turns out these entities are most interested in digitization and it is these entities have the right amount of funds for the reproduction of works and the public of their facilities.